

»Denmark gets the News of '76«, som behandler den danske offentligheds modtagelse af selve uafhængighedserklæringen. Perioden 1773–1784 repræsenterer som bekendt en lakune i Edvard Holms forfatterskab omkring den offentlige mening i Danmark i sidste halvdel af det 18. århundrede. Thorkild Kjærgaard har derfor ikke kunnet bygge på eksisterende forskning; og han har følgelig selv måttet søge i aviser og memoirer efter reaktioner. Fremstillingen må karakteriseres som instruktiv og velskrevet; en analyse af avisernes offentliggørelse af uafhængighedserklæringen giver et interessant eksempel på effekten af den såkaldte »stille censur« under forordningen af 20. oktober 1773; og det er lykkedes at fremdrage en række – tildels meget fornøjelige – eksempler på den danske offentligheds reaktioner. I sin korte form giver fremstillingen et velkomment detailbidrag til belysning af en ellers lidet kendt periode i dansk pressehistorie.

Ole Feldbæk

C. TH. ZAHLES DAGBØGER 1914–1917. *Udgivet af Tage Kaarsted, XII + 148 s., Universitetsforlaget i Aarhus, 1974, kr. 23.*

Som flere af sine ministerkolleger (Ove Rode og P. Munch) følte lederen af den radikale regering under 1. verdenskrig, C. Th. Zahle, trang til at fastholde de mange indtryk, som krigen bragte, ved at føre dagbog. Resultatet blev en række optegnelser for årene 1914–17 omend med store huller. Faktisk er dagbogen kun blevet regelmæssigt ført i perioderne november 1914–maj 1915, september 1915, marts–april 1916 samt marts–april 1917. Hertil kommer så indførsler ved enkelte andre datoer. Så fragmentarisk dagbogen end er, er den dog yderst interessant læsning for den, der ønsker et øget indblik i den danske regerings situation under krigsforholdene.

Grundlovsforhandlingerne og problemerne omkring Islands statsretslige forhold har naturligt nok beskæftiget Zahle en del, men også de øvrige ministres problemer, som man dels diskuterede i ministerbilen på vej hjem om aftenen dels på uformelle møder for ministeriets inderkreds (de 5), har optaget konseilspræsidenten, hvad enten det drejede sig om Munchs stridigheder med militæret, Rodes vanskeligheder med landbruget eller kirkeminister Th. Povlsens forhandlinger med bisperne. Også udenrigspolitikken optog Zahle. Det stod ham således i 1915 klart, at mens England kunne *skade* vor import af råstoffer, kunne Tyskland *tilintetgøre* denne. Problemet var derfor at overbevise tyskerne om, at hvis denne import standsedes, fik de ingen fødevarer fra Danmark. Det var dog Zahle en trøst, at Scavenius førte sin »smækre klinge med virtuositet« (s. 42). Interessant i denne forbindelse er en sætning om hvilke begrundelser, der lå bag den danske politik angående udførselsforbuddene: »Vi skal jo have en indenlandsk årsag til alle forbud; thi ellers er Tysklands misnøjelse at befrygte« (s. 17)

Først og fremmest er dagbogen dog en kilde til studiet af Zahle selv. Ved sin omtale af dagens store og små begivenheder mærker man en engageret, temperamentsfuld og selvbevidst person. Forståelse for andres motiver til at handle anderledes syntes ikke at have været Zahles stærke side. Fuld af foragt taler han om egen nytte, gårdmandshovmod og agrarfedteri hos sine modstandere i Venstre og om politiske skrålere på højrefløjen. Hadet til kong Christian X er i den grad løbet af med Zahle, at han ved en senere gennemlæsning har makuleret enkelte afsnit af den indførte tekst. Også omtalen af J. C. Christensen er hård og unuanceret. Selv politisk nærmerestående personer går ikke ram forbi. Under sin omtale af Stauningepisoden (maj 1917) finder Zahle, at Stauning var ved at blive noget opblæst, og at der burde prikkes hul på ham i tide (s. 118).

Et uafklaret spørgsmål bliver, om Zahle i sine erindringer ville have fastholdt sine skarpe meninger? At han i hvert fald ved en enkelt lejlighed har tænkt på muligheden af at bruge dagbogen som støtte hertil, fremgår af en optegnelse fra 1917 (s. 105). I så fald ville han også have haft lejlighed til at gennemtænke perioden på en mere systematisk måde end det foreliggende giver udtryk for. Til gengæld må man sige, at dagbogsoptegnelserne giver os et godt indblik i de tanker og følelser, som fandtes i en af datidens mest fremtrædende politiske figurer.

Udgiveren har forsynet bogen med en glimrende indledning, hvori Zahle portrætteres, og med et nyttigt navneregister.

Torben Hansgaard

MINISTERMØDEPROTOKOL 1916–1918. KIRKEMINISTER TH. POVLSENS REFERATER. *Udgivet af Tage Kaarsted. Universitetsforlaget i Aarhus, 1973, XII + 249 s., kr. 46.*

Da den radikale Zahle-regering i 1916 fandt det nødvendigt at optage »kontrolministrene« J. C. Christensen (V), Chr. Rottbøll (KF) og Th. Stauning (S) i regeringen for herved at sikre den politiske borgfred, opstod der pludseligt et behov for at føre protokol over, hvad der blev aftalt mellem de politiske partier.

Med sin fortid som rigsdagsstenograf faldt det i kirkeminister Th. Povlsens lod at referere ministermøderne. Under selve møderne stenograferede Povlsen de faldne udtalelser for bagefter at indskrive dem i ialt 3 protokoller, der nu befinder sig på RA. Under indskrivningen foretog han en sammenfatning af det sagte, som derpå blev maskinskrevet og udsendt til ministrene.

Det er disse mødereferater, som professor Tage Kaarsted nu fremlægger for offentligheden, let tilgængeligt for den, der ønsker at beskæftige sig mere indgående med periodens historie. I tiden 13. oktober 1916–10. januar 1918 afholdtes ialt 74 ministermøder. Læseren kan altså bruge kronologien som indgang, men et personregister gør det tillige nemt at »springe rundt«.